

ANTE AKRAP

PRIJEVOD I TUMAČENJE LATINSKIH
BIBLIJSKIH CITATA I PARAFRAZA
U NAJNOVIJIM IZDANJIMA
ZORANIĆEVIH PLANINA

U vrijeme kad je živio Zoranić, pisac prvoga hrvatskog romana, nije se ni pomišljalo na stvaranja potpuno originalnog djela. Ideal je pisaca humanista bio: unijeti u svoje djelo što više motiva iz stare klasične književnosti, stvoriti stil po uzoru na stare klasične pisce. Preuzimanje motiva nije se smatralo nečim nečasnim. Ta se pojava zapaža naročito u talijanskoj književnosti, i to u vrijeme kad je živio glavni Zoranićev uzor, pisac *Arkadije*, Sannazaro. Tada se smatralo da je tek onaj pjesnik potpuno uspio koji je s preuzetim mitološkim motivima iz stare grčko-rimske književnosti prikazao svoj rodni kraj. Zato su djela iz tog vremena vrvjela poganskim bogovima, božicama, satirima, nimfama, pastirima i drugim bićima koja su sačinjavala određeni inventar stare literature.

Spretnost i vještina pjesnika očitovala se i u tome da preuzme u svoje literarno djelo pojedine stihove iz starijih djela i da se oni prirodno uklapaju u njegov vlastiti prizor ili misao. Pojavio se veliki broj pisaca koji su pisali tragedije, komedije, satire, poslanice itd. Nastalo je takmičenje tko će više preuzeti iz stare grčko-latinske baštine. Jedni su se ugledali u prozaiste, a drugi u pjesnike. Ljudi su običnom govoru nizali izraze i stihove iz stare književnosti, a što je još čudnije, u svom su se razgovoru zaklinjali »besmrtnim bogovima«, kako kaže talijanski povjesničar književnosti De Sanctis. Došlo je dotle da je jedan humanist (Marsilio Ficino) tumačio u crkvi s propovjedaonice Platona jednako kao i Sveto pismo. Toliko se cijenila stara literatura! Sam je Sannazaro toliko preuzimao od klasičnih književnika da nema, kako neki tvrde, ni jednog motiva, ni jedne misli i fraze koji se nalaze u njegovoj *Arkadiji*, a da nisu preuzeti i adaptirani.

Premda je u doba humanizma i renesanse osjećaj za nadnaravni svijet opadao i opao, ipak se i dalje cijenila Biblija i spisi svetih otaca. Bilo je nemoguće zamisliti svakidašnji život, a pogotovo književnu djelatnost bez citata iz Svetog pisma i Novog zavjeta, iz spisa sv. Augustina

i drugih crkvenih otaca. Pojedine su se misli iz Biblije navodile i citirale kao nepogrešivi kriterij istine i neprevarljivosti, kao najvažniji i konačni argumenat.

Kao i drugi pisci onog vremena i Zoranić je, pišući svoje *Planine*, preuzimao od drugih pisaca, uglavnom talijanskih, kao od Dantea, Petrarke, Boccaccia i Sannazara. Ali, osim tih izvora, Biblija je Zoraniću bila jedan od glavnih izvora u njegovu literarnom stvaranju.

Kako protumačiti tu pojavu?

Vrlo jednostavno. Kao i svi ljudi onog vremena, Zoranić je bio religiozno odgajan. I još više, Zoranić je, kako se vidi i u samim *Planinama*, bio usvojio kršćanske principe kao norme za praktični život. Samu ljubav on smatra zaprekom za kršćanski život. On se te ljubavi odriče, kako kaže u razgovoru s biskupom Divnićem:

tako ja ne telesne lepote i gizde hvalim i čtju
da duhovne kriposti slavim i poklanjam (Caput XXIV).

Svoje djelo Zoranić završava onako kako su se završavale katoličke duhovne knjige napisane za meditiranje svećenicima i redovnicima:

Pripravi sebi blago ko ti tarac strti ne more ni lupež ukresti (Steci sebi blago koje moljac ne može izgristi niti lupež ukrasti).

Imajući u vidu da se većina marginalnih bilježaka u Zoranićevim *Planinama* odnosi na biblijske citate ili njihove parafraze, dolazimo do zaključka da je Zoranić mnogo čitao Bibliju.

Mnogo puta upravo nas začuđuje svojim mislima iz Biblije. I u Zoranićevo vrijeme, kao i sada, školovani su ljudi mnogo bolje poznavali Novi zavjet od Staroga. Međutim, čini se da je Zoranić odlično poznao kako Novi, tako i Stari zavjet. I sada nam je teško pronaći iz kojih je sve knjiga Starog i Novog zavjeta Zoranić vadio misli za svoje djelo. Nekada se jedna parafraza odnosi na više mjesta u raznim knjigama Biblije. Doduše, mnogo nam je olakšano pronalaženje tih mjesta time što nam je sam pisac označio na koju se knjigu iz Biblije odnosi koja aluzija.

Po svemu sudeći, Zoranić je mnoge tekstove iz Biblije znao napamet, jer mu se prigodom upotrebe svi prirodno i logično uklapaju u određeni kontekst.

Zbog svega što sam dosada naveo, mislim da je kod priređivanja zadnjih izdanja Zoranićevih *Planina* (III izdanje priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb 1942; IV izdanje priredio Franjo Švelec, Pet stoljeća hrvat. knjiž., Matica hrv., Zagreb 1964) trebalo obratiti pažnju ne samo na mjesta preuzeta iz svjetovne literature nego naročito na mjesta preuzeta iz Biblije.

Kad se imaju u vidu ta dva izdanja, može se reći: Izdanje što ga je priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb 1942, mnogo je stručnije obrađeno, što se tiče biblijskih mjesta, nego izdanje što ga je priredio Franjo Švelec, Zagreb 1964.

Štefanić je nastojao što vjernije pronaći iz koje je biblijske knjige Zoranić preuzeo citat ili parafrazu kojeg teksta.

U Bibliji je to dosta važno, jer Biblija nije jedna jedinstvena knjiga. Ona se sastoji od 72 knjige što Starog, što Novog zavjeta, a vremenski razmak od postanka prve knjige do postanka posljednje iznosi, prema proučavanjima modernih biblijskih stručnjaka, oko 1200 godina. Dakle, široki vremenski raspon.

Osim toga, tematsko je područje vrlo široko. Tu nalazimo povijesne, poučne i proročke knjige. U Bibliji su zastupljeni gotovo svi književni rodovi.

Stoga se s potpunim pravom mora istaknuti da nije dovoljno za neki citat ili parafrazu nekog teksta napisati da spada u Bibliju.

Da bi se otklonila poteškoća citiranja nekog teksta iz Biblije, biblijski su stručnjaci već u prošlim stoljećima čitavu Bibliju razdijelili na glave, a svaku pojedinu glavu na retke. Zato je danas savršeno lako pronaći svaki biblijski citat, samo ako je označena glava i redak iz koje je knjige uzet.

Kako sam već prije rekao, Štefanić je, osim nekoliko slučajeva, s uspjehom riješio odakle je uzet koji citat ili kojoj rečenici pripada koja aluzija u *Planinama*. Švelec, po mom uvjerenju, nije uopće tome posvećivao pažnje, nego je samo neka rješenja prepisao iz Štefanićeva izdanja, a neka je pravilna Štefanićeva rješenja pokušao sâm rješavati pa je – pogriješio (kako ćemo vidjeti kad je odgonetavao izraz »*Proverbiorum*«). Ipak, najkrupnije je pogreške počinio kod prevođenja latinskih biblijskih citata, parafraza ili aluzija. Citat uzet iz nekog djela uvijek se prevodi prema kontekstu, prema sadržaju iz kojeg je uzet, a to pravilo naročito vrijedi onda kad i pisac koji je taj citat preuzeo hoće da ga upotrijebi jedino u onom smislu u kojem je upotrijebljen u kontekstu kojemu pripada, kako ćemo vidjeti da je to slučaj kod Zoranića.

Ipak, Švelec je prevodio potpuno neovisno o tekstu odakle su preuzeti biblijski citati i parafraze. Doduše, on na kraju Zoranićevih *Planina* u Napomeni piše da »pojedine marginalne bilješke donosi(mo) u novom, tačnijem prijevodu klasičnog filologa, Lade Tajčević-Glunčić« i time nekako kao da ne snosi odgovornost što se tiče prevođenja. Međutim, ipak on stoji iza čitava ovog teksta. Svaka biblijska marginalna bilješka odgovara slobodnim Zoranićevim riječima u *Planinama*. Morao je biti toliko oprezan da barem prijevod usporedi s tekstom uz koji je stavljena marginalna bilješka na latinskom jeziku. Tako do zabune nije moglo doći.

Smatram da u prijevodu nije smjelo biti pogrešaka. Priređivač je imao pred sobom Štefanićevo izdanje, a u njemu je za veliki broj marginalnih bilješki označeno odakle su uzete. Trebalo je samo uzeti jedan prijevod Biblije na hrvatskom jeziku, pogledati naznačena mjesta, ispisati prijevod, i tako bi donekle bilo točno.

Kod osvrta na tumačenje, pronalaženje i prijevod biblijskih citata u Zoranićevim *Planinama* u Štefanićevu i Švelčevu izdanju, obratio sam posebnu pažnju na izdanje što ga je priredio Švelec, a tomu je razlog što je on pokušao prevesti svaki citat na latinskom jeziku.

Prof. Štefanić nije prevodio osim u iznimnim slučajevima. On je samo navodio odakle potječe koja bilješka.

Da bih mogao što vjernije obraditi ovu građu, imao sam stalno pred sobom snimak teksta prvog izdanja Zoranićevih *Planina*, Venecija 1569, u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1952.

Zoranić je uzimao biblijske citate i parafraze citata isključivo iz Vulgate (prijevod Biblije na latinski koji je izvršio sv. Jeronim), zato sam imao u rukama kritično izdanje Vulgate da bih uočio pogreške u citiranju. Ali osim Vulgate, upotrijebio sam kod obrađivanja ovog problema i izvorni tekst Biblije na židovskom za Stari zavjet, a na grčkom za Novi zavjet. Pri tom sam imao pred sobom i prijevode na hrvatskom jeziku, zatim tzv. Jeruzalemsku Bibliju na francuskom jeziku – dosada najvjerniji prijevod prema originalnom tekstu –, potom najnovije prijevode Biblije na njemačkom i talijanskom jeziku.

Kod obrađivanja ove materije nisam uzimao u obzir one citate koji su prilično pravilno prevedeni, nego samo one koji su prevedeni pogrešno ili nerazumljivo i one za koje nije naznačeno iz koje biblijske knjige potječu.

Zoranićeve *Planine* razdijeljene su na dvadeset i četiri *capita*, glave, zato mislim da je najzgodnije obraditi biblijske citate i parafraze po glavama.

I z P o s v e t e P l a n i n a

Prvi latinski citat iz Biblije: *Non ponas lucernam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus. Evangelium*, ne potječe, kako bilježi Štefanić, iz Lukina evanđelja 8, 16 (osmo poglavlje, šesnaesti redak; tako ćemo bilježiti i ubuduće), nego iz evanđelja sv. Mateja 5, 15 (premda se nešto slična nalazi i kod sv. Luke), gdje tekst doslovno glasi:

Neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt (Niti se užije svijeća i stavlja pod posudu, nego na svijećnjak da svijetli svima koji su u kući).

Štefanić ne donosi prijevoda. Švelec donosi prijevod bez oznake odakle potječe.

C a p u t II

Ni Štefanić ni Švelec ne donose iz koje je Jeremijine knjige uzet citat:

Oculus meus depravatus est animam meam. Jeremias. Imamo dvije Jeremijine knjige prema Vulgati: *Prophetia Jeremiae* (Proročanstva Jeremijina) i: *Threni, id est lamentationes Jeremiae prophetae* (Plač, to jest tužaljke Jeremije proroka). Gornji citat nalazimo u knjizi *Threni, id est lamentationes* . . . 3, 51, gdje tekst glasi:

*Oculus meus depraedatus est animam meam
in cunctis filiabus urbis meae.*

Švelec je donio neispravan prijevod Zoranićeve bilješke u kojoj se nalazi samo prvi dio gornje rečenice:

Moje oko sablaznilo je dušu moju.

Mora biti:

Okno moje mučilo dušu moju
(zbog svih kćeri grada moga).

Đuro Daničić prevodi:

Okno moje muči mi dušu
radi svih kćeri grada mojega;¹

a Ivan Šarić:

Moje oko muči moju dušu
poradi svih kćeri mojega grada.²

Jeruzalemska Biblija:

Mes yeux me font mal
pour toutes les filles de ma Cité.³

Kako vidimo, Zoranićev se citat razlikuje u riječi *depravatus* od sadašnjeg izdanja Vulgate gdje stoji *depraedatus*.

Sigurno se Zoranić služio nekritičnim izdanjem Vulgate jer je *depravatus* od *depravo I*, pasivni particip, pa se ne može slagati s akuzativom (*animam meam*). Kontekstu odgovara *depraedatus est*, od glagola *depraedor I* = opustošiti, poharati (mučiti), koji ima aktivno značenje.

Dakle, ovdje je jedino pravilno:

Oculus meus depraedatus est animam meam.

Caput IV

Prijevod biblijskog citata:

*Circulus aureus in naribus suis,
mulier pulchra et fatua. Proverbiorum,*

u zadnjem izdanju *Planina* očiti je primjer da se teško može prevoditi bez originala, a i bez pomoćnih prijevoda na živim jezicima.

¹ Sveto pismo Starog zavjeta, preveo Đuro Daničić, Njujork i London; izdanje Britanskog i inostranoga biblijskoga društva (1950?)

² Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta, preveo dr Ivan Ev. Šarić, nadbiskup vrhbosanski; drugo popravljeno izdanje 1959.

³ La sainte bible traduite en français sous la direction de L'école biblique de Jérusalem; Paris 1961.

Švelec donosi ovakav prijevod ovog citata:

Zlatni obruč u svojim nosnicama nosi lijepa i luckasta žena. (Poslovica).

Prijevod je netočan. Ova je rečenica na latinskom tako konstruirana da su oba dijela rečenice u posebnom odnosu. Kod Šveleca ovo je obična izjavna rečenica i ništa više.

Međutim, ovdje su dvije misli paralelno postavljene i tako izriču divnu usporedbu.

Čini mi se da je glavna poteškoća za prevodioca u rečenici bila riječ *suis*. Pomislio je da je to prisvojna zamjenica *suus* = svoj, i zato prijevod nije mogao biti točan.

Da se dosjetio da *suis* dolazi od latinske riječi *sus*, *suis*, m. i f. = svinja, onda sigurno ne bi došlo do zabune. *Suis* je genitiv jednine.

Pravilan prijevod glasi:

Zlatni obruč u nozdrvama svinje:
to je žena lijepa, a luda.

Točnost Vulgate, a i ovakva prijevoda na hrvatski, potvrđuje i sam originalni tekst na židovskom:

Nezem zahab beaf hazir iša jafa ve sarat taam.

H a z i r i u židovskom i u arapskom znači – svinja.

Kod nas je dosada najljepše preveo, ali i ne najpravičnije prema originalu, Ivan Šarić:

U gubici svinje zlatna brnjica:
to je lijepa žena, ali besramna.⁴

Daničić prevodi:

Žena lijepa a bez razuma,
zlatna je brnjica u gubici svinji.⁵

Jeruzalemska Biblija prevodi:

Un anneau d'or au groin d'un porceau:
une femme belle, mais dépourvue de tact.⁶

Talijanska La sacra Bibbia ima ovakav prijevod:

Anello d'oro nel muso di un porco,
una donna bella, ma priva di tatto.⁷

Osim što je prijevod ove bilješke u *Planinama* netočan, on je i nelogičan. Značilo bi da svaka lijepa, ali luckasta žena, nosi u svojim nosnicama zlatni obruč. Tko nosi, a tko ne nosi u nosnicama zlatni obruč ne ovisi o pameti, koliko o narodnim običajima.

⁴ Op. c. pod brojem 2

⁵ Op. c. pod brojem 1

⁶ Op. c. pod brojem 3

⁷ La sacra bibbia, tradotta dai testi originali e commentata a cura di Enrico Galbiati, Angelo Penna e Piero Rossano, Torino 1964.

Na kraju izreke: *Circulus aureus* . . . Zoranić donosi opasku odakle je citat uzet: *Proverbiorum*. To je samo skraćunica koja označuje *Liber proverbiorum* – Knjiga poslovice. Švelec donosi ropski prijevod: Poslovice; i ništa više, bez dodatka imenice liber, što je nužno u ovom slučaju, jer je izvor donesen u ovom obliku, bez bilo kakve druge oznake, nerazumljiv. Mogao je staviti: Priče, Poslovice, Iz priča, itd., ali jednostavno: Poslovice, nema smisla. Nije donio ni poglavlje ni redak, kako se redovito označava.

Ovaj citat uzet je iz *Liber proverborium* (*Knjiga poslovice*) 11, 22.

Caput V

Na marginalnu bilješku:

Ibi erit fletus et stridor dentium. Evangelium, Štefanić se uopće ne osvrće; Švelec prevodi bilješku, ali ne navodi iz kojeg evanđelja potječe. Bilješka je iz evanđelja apostola Mateja 12, 13 gdje Matej iznosi prisposobu o kraljevskoj svadbi u kojoj Krist priča kako će kralj kazniti čovjeka koji je došao nedostojno ožbučen na njegovu svadbu. Bacit će ga u tamu i: *ibi erit fletus et stridor dentium* (ondje će biti plač i škripanje zubima).

Caput VI

Na bilješku:

Antequam terra fieret, dosada se nitko od priređivača *Planina* nije osvrnuo, valjda misleći da ta misao nije niodakle preuzeta. Zoranić je tu bilješku preuzeo iz *Liber proverbiorum* (Stari zavjet) 8, 23. Mudrost, antropomorfizirana, sama o sebi priča odakle je potekla i koliko je stara:

– *Ab seterno ordinata sum,
et ex antiquis, antequam terra fieret.*

Od vječnosti sam određena,
i od najstarijih vremena, prije nego je postala zemlja.

Caput XIII

Za bilješku:

Vinum laetificat cor hominis,

ni Štefanić na Švelec ne donose odakle je uzeta. Štefanić se na nju uopće ne osvrće, a Švelec je samo prevodi.

Ova je bilješka parafraza jednog stiha iz Knjige psalama kralja Davida; psalam 103, 15.

Stih s kontekstom glasi:

*Rigans montes de superioribus suis;
de fructu operum tuorum satiabitur terra,*

*producens foenum jumentis,
et herbam servituti hominum;
ut educas panem de terra
et vinum laetificet cor hominis.*

Napajajući (Bog) gore sa svojih visina,
od ploda djelâ ruku tvojih nasitit će se zemlja,
dajući da raste trava za stoku
i bilje na službu ljudima,
i da vino veseli čovječje srce.

Caput XIV

U ovom poglavlju nalazimo na jednom mjestu zajedno tri marginalne bilješke sa strane. U originalu, odnosno u jedinom sačuvanom tiskanom primjerku iz 1569. god., bilješke su razmaknute jedna od druge pa je očito da su to tri bilješke. U posljednjem izdanju tako su napisane da se čini da je to jedna bilješka.

Treba reći da Zoranić prvom bilješkom *Spiritus Sanctus*, tumačeći u svojem tekstu riječi »sedmokriposni duh«, aludira na one riječi iz crkvenog himna *Veni Sancte Spiritus* (Dođi Duše Presveti):

*... tu septiformi numere,
digitus Paternae dexteræ ...*

(darova sedam razdaješ,
ti prste desne Očeve ...
pr. Milan Pavelić).

Drugu marginalnu grešku, kako u Štefanićevu, tako u Švelčevu izdanju, trebalo je sasvim odvojiti i u štampanom slogu i u prijevodu od treće bilješke. Zoranić u *Planinama* ovako stavlja bilješke:

*Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est.
Paulus Apostolus.*

Sasvim je očito po načinu bilježenja, a sigurno po citatu, da su ovo zapravo dvije sasvim različite bilješke koje tumače dvije aluzije. Međutim, Švelec, a i Štefanić, u tumačenju obadvije shvaća kao jednu. Tako Švelec prevodi (Štefanić ne donosi prijevoda) ovako:

Sve što dolazi odozgo je najbolje i svaki dar savršen. Pavao Apostol.

Po ovom prijevodu čini nam se da je gornju misao izrekao Pavao apostol. Ipak, i jedan i drugi od priređivača donose u bilješci da je misao: *Omne datum optimum ...* iz spisa *Epistola catholica beati Jacobi apostoli* 1, 17, ali se zato ne osvrću na ono: *Paulus apostolus*.

Moram napomenuti da je loše preveden citat iz Katoličke poslanice sv. Jakova apostola kako ga donosi Švelec:

Sve što dolazi odozgo je najbolje i svaki dar savršen.

Taj citat u takvom prijevodu potpuno je nerazumljiv. Da je posegnuo za Rupčićevim prijevodom Novog zavjeta, stvar bi bila na mjestu, premda se originalni tekst na grčkom i Vulgata ponešto razlikuju.

Ovaj citat, uz popratni dalji tekst, u Vulgati glasi ovako:

Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum . . .

Prijevod bi bio ovakav:

Svaki najbolji dar i svaki savršeni poklon s neba je, dolazi od Oca svjetlosti . . .

Rupčić prevodi (s grčkoga):

Svaki dobri dar i svaki savršeni poklon dolazi odozgo, silazi od Stvoritelja zvijezda . . .⁸

Ivan Šarić prevodi:

Svaki dobri dar odozgo je, silazeći od Oca svjetlosti . . .⁹

V. Karadžić prevodi:

Svaki dobri dar i poklon savršeni od ozo je, dolazi od oca svjetlosti . . .¹⁰

Prijevod Jeruzalemske Biblije:

Tout don excellent, toute donation parfaite vient d'en-haut et descend du Père des lumières . . .¹¹

I iz drugih prijevoda očito je da onaj dio rečenice »*desursum est*« obuhvaća i »*omne datum optimum*« i »*omne datum perfectum*«.

Tek tako shvaćena rečenica ima svoj smisao.

Rekli smo da je ona bilješka *Paulus apostolus* posebna bilješka, bez ikakve veze s prvom i drugom u istom pisanom redu.

Medutim, ne možemo potpuno točno znati za koje misli u svom tekstu Zoranić navodi potvrdu iz poslanica sv. Pavla apostola; ili se to odnosi na riječi: » . . . i na koncu petja našega, ako čagod vam ugodno bude njemu slavu i čast dajte«; ili na slijedeće riječi: »Nam samo zamiriti nemojte ako komgodi nepristojnom ričju alj nedostojnom tiha slišanja vaša oskvrnimo«. Možda je ona bilješka aluzija i na prvu i na drugu misao jer za obadvije nalazimo potvrdu u poslanicama sv. Pavla.

Tako se na Zoranićev tekst: »i na koncu petja našega, ako čagod vam ugodno bude, njemu slavu i čast dajte«, mogu odnositi ove misli iz poslanice apostola Pavla *Ad Ephesios* – Efežanima 1, 13–14:

⁸ Sveto pismo, Novi zavjet, s izvornoga grčkog teksta preveo i bilješkama popratio dr fra Ljudevit Rupčić, hercegovački franjevac, Sarajevo 1961.

⁹ Op. c. pod brojem 2

¹⁰ Sveto pismo Novoga zavjeta, preveo Vuk St. Karadžić, Njujork i London; izdanje Britanskog i inostranoga biblijskoga društva (1950?)

¹¹ Op. c. pod brojem 3

... *in quo et vos vum audissetis verbum veritatis (evangelium salutis vestrae), in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostrae, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriae ipsius* ... – ... u koga se i vi (uzdate) kad ste čuli riječ istine (evanđelje našega spasenja), u kojemu ste, vjerujući, bili zapečaćeni Duhom Svetim, koji je zalog naše baštine, za otkupljenje svega što je stekao (svoje vjerne) na pohvalu njegove slave ...

Za Zoranićev tekst:

»Nam samo zamiriti nemojte ako komgodi nepristojnom ričju ali nedostojnom tiha slišanja vaša oskvrnimo«, možemo naći potvrdu u Drugoj poslanici sv. Pavla apostola Korinćanima 7, 8–9:

Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me poenitet; etsi poeniteret, videns quod epistola illa, etsi ad horam, vos contristavit, nunc gaudeo; non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam – Jer, iako sam vas ražalostio pismom, nije mi žao, a ako bi mi bilo žao, videći da vas je ovo pismo ražalostilo, makar i jedan sat, sad se radujem; ne zato što ste se ražalostili, nego zato što vam je vaša žalost učinila da se pokajete.

Dakle, može biti da bilješka *Paulus apostolus* obuhvaća i jednu i drugu rečenicu u Zoranićevim *Planinama*, a možda samo jednu; ako obuhvaća samo jednu, nemoguće nam je znati koju od te dvije. –

U ovom je poglavlju Zoranić najviše preuzeo iz Biblije kad je donio kako pastiri Rajko i Svitko u stihovima hvale Boga, a sve su misli u njihovoj molitvi samo parafraze iz pojedinih biblijskih knjiga.

Uz stihove koje pjeva pastir Svitko:

Blaženi i hrabreni jesu kîno napast
dobudu sviščeni ustegnuv hot i last;
procvasti će njih rast od života vencem
i njih glava procvast kićena cvijećem,

Zoranić stavlja bilješku: *Sap(ientiae)*.

Ova bilješka znači da su gornji stihovi aluzija na neku misao iz biblijske knjige *Liber sapientiae* (Knjiga mudrosti). Međutim, i Štefanić i Švelec krivo tumače. Uza sve što je bilješka jasna i upućuje na *Liber sapientiae*, Štefanić u bilješci napominje da se to odnosi na poslanicu sv. Jakova apostola 1, 12.

Švelec u bilješci jednostavno prevodi riječ *Sapientiae* sa: M u d r o s t i – bez ikakva tumačenja, bez pravog smisla.

Gornjim stihovima Zoranić je aludirao, kako je i upozorio, na *Liber sapientiae* – Knjiga mudrosti 4, 1–2:

O quam puchra est casta generatio cum claritate! Immortalis est enim memoria illius, quoniam et apud Deum nota est et apud homines. Cum praesens est, imitantur illam, et desiderant eam, cum se eduxerit; et in perpetuum coronata triumphat, incoinquinatorum certaminum praemium vincens. – O kako je lijep i čist naraštaj u sjaju! Njegova je uspo-

mena besmrtna, jer je priznat kod Boga i kod ljudi. Ako je tu, ljudi ga nasljeđuju, a čeznu za njim kad se udalji. Zauvijek okrunjen slavi slavije, dobivajući nagradu za pobjedu u bojevima neokaljanih.

Jednako, Švelec je na nekoliko mjesta krivo riješio bilješke gdje je Zoranić stavio kraticu *Proverbio*, mjesto *Proverbiorum*, odnosno *Liber proverbiorum* – Knjiga poslovice (ili: Knjiga priča). On je to riješio tako kao da je to jednostavno dativ jednine od imenice *proverbium*, pa taj *Proverbio* prevodi u bilješci ovako: Kako stoji u poslovi. Riječ »poslovi« piše malim slovom tako da se to jedino može razumjeti: Kako stoji u narodnoj poslovi, a Zoranić tim stihovima aludira na *Liber proverbiorum*, odnosno na mudre izreke kralja Salamuna.

Budući da se kod Zoranića nalazi nekoliko kitica s aluzijama na *Liber proverbiorum*, ja ću samo navesti na koje se to izreke odnosi u knjizi poslovice. Navest ću ujedno tekst iz Vulgate na latinskom, a potom u hrvatskom prijevodu.

Stihovi koje pjeva pastir Rajko:

Ki je sin naučen, to j' očeva radost,
a ki je sin manen, to j' majčina žalost.
Bolje j' imit mudrost, a pren se ubožiti,
neg jimit blaga dost i manenu biti,

prava su parafraza mudrih izreka iz *Liber proverbiorum* 10, 1–2:

*Filius sapiens laetificat patrem,
filius vero stultus moestitia est matris suae.
Nil proderunt thesauri impietatis,
justitia vero liberabit a morte. –*

Mudar sin veseli oca,
a lud sin žalost je majke svoje.
Ništa ne koristi blago bezbožnosti,
jedino će pravедnost izbaviti čovjeka od smrti.

Za stihove koje pjeva Svitko:

Bolje j' kus jimiti kruha i vina žban,
a moći ga užiti slobodno radostan,
neg napuniti stan svega blaga dosti,
a biti žalostan u skrbi i žalosti,

odgovara najvjerojatnije izreka u *Liber proverbiorum* 16, 8:

*Melius est parum cum justitia,
quam multi fructus cum iniquitate. –*

Bolje je malo s pravdom
nego veliko bogatstvo s nepravdom.

Ili: *Liber proverbiorum* 15, 16:

*Melius est parum cum timore Domini,
quam thesauri magni et insatiabiles. –*

Bolje je malo sa strahom Gospodnjim
nego blago mnogo, a nezasitno.

Ni Štefanić ni Švelec nisu naveli u bilješkama na koje se izreke u *Liber proverbiorum* odnose ovi stihovi:

Tko se želi ratit lasno najde uzrok,
s česa neće doprit žitku odlučan rok;
i većkrat on prirok ki misli dat jinim
njemu će glavu tok, to je svitovni hin.

Sigurno je Zoranić imao pred očima ove stihove iz *Liber proverbiorum* 18, 1:

*Occasiones quaerit qui vult recedere ab amico;
omni tempore erit exprobrabilis. –*

Tko se želi posvaditi s prijateljem traži prigodu,
ali će zauvijek biti osramoćen.

Četvrta kitica koja također ima svoj izvor u *Liber proverbiorum* sa stihovima:

U svitovna kruga opći se pričom rit
da umičan sluga sina će gospodit;
zato j' bolje jimit razum tere razbor,
neg živin napunit razlikih stadov dvor,

odnosi se na 17, 2 navedene knjige:

*Servus sapiens dominabitur filiis stultis,
et inter fratres hereditatem dividet. –*

Pametan sluga gospodarit će ludim sinovima,
i dijelit će baštinu među braćom.

Dolazimo sada do bilješke koju su krivo rješavali svi dosadašnji priređivači Zoranićevih *Planina*.

Uz stihove koje govori pastir Svitko:

I svemogući Stvoritelj umiljenje
vazda uzviša gor nizeć oholjenje,
vazda uboženje dobrinom pitajuć,
a sve bogaćenje prazno ostavljajuć,

Zoranić je označio odakle su uzeti ovi stihovi bilježeći sa strane stihova ovako:

*Iac. Ap.
Mariae.*

Svi oni koji su se dosada bavili tim bilješkama shvatili su to kao jednu bilješku. Tako Štefanić rješava ovaj slučaj ovako:

Jacobus apostolus Mariae.

Ne prevodi ovu bilješku, nego samo iznosi citat iz poslanice sv. Jakova apostola 4, 6: *Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam.* Što znači ono *Mariae*, odnosno što znači tako stvoren izraz *Jacobus apostolus Mariae*, Štefanić ništa ne kaže.

Švelec preuzimajući od Štefanića to rješenje Zoranićeve bilješke sa strane kitice, prevodi tu rečenicu ovako::

Apostol Jakob Mariji.

Što to znači, ja ne znam. Ovakav bi prijevod jedino značio da je nekada Jakov apostol pisao pismo Bl. Dj. Mariji sa sadržajem gornjih stihova ili nešto drugo za što nemamo nigdje potvrde.

Kad su se već ove dvije bilješke shvatile kao jedna bilješka, onda je bilo logičnije prevesti:

Jakov apostol Marijin,

jer je majci Jakova Mladega bilo ime Marija.

U stvari to je sasvim drukčije. To su dvije bilješke sasvim neovisne jedna od druge. Ona četiri stiha što smo ih naveli potječu od dvaju autora. Prva dva stiha:

I svemogući Stvoritelj umiljenje
vazda uzviša gor nizeć oholjenje,

odnose se na onu misao, kako je i Štefanić naveo, iz poslanice sv. Jakova apostola 4, 6:

Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. – Bog se oholicama opire, a poniznima daje milost.

One skraćenice *Iac. Ap.* moraju se dopuniti otprilike ovako:

Verba Iacobi apostoli (Riječi Jakova apostola).

Riječ *Mariae* bilješka je sama za se. Ona znači da se zadnja dva stiha u kitici:

vazda uboženje dobrinom pitajuć,
a sve bogaćenje prazno ostavljajuć,

odnose na riječi što ih je izrekla majka Isusova Marija. Za to nalazimo potvrdu u pjesmi *Canticum Beatae Mariae Virginis*, ili, kako se običnije

navodi, u *Magnificat-u* – Veliča duša moja Gospodina, koju je zapisao evanđelist Luka (stihovi koje navodi Zoranić odnose se na Luka 1, 53):

*Esurientes implevit bonis,
et divites dimisit inanes . . .* –

Gladne napuni dobrima,
a bogataše otpusti prazne . . .

Prema tome, možemo i ovu bilješku popuniti slično kao i onu pređašnju:

Verbu Mariae (Riječi Marijine).

C a p u t X V

Za marginalnu bilješku:

Non est nostrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in sua potestate. – Ne spada na nas da znamo vrijeme i priliku koje je Otac odredio svojom moći – ne nalazimo kod Šveleca zabilježeno odakle je uzeta. To je Kristov odgovor na pitanje apostolâ:

– Gospodine, hoćeš li sada obnoviti kraljevstvo u Izraelu?

Zapisan je u Djelima apostolskim 1, 7.

C a p u t X V I

U zadnjem izdanju *Planina* ne nalazimo podatak odakle je uzet citat:

Justitia de coelo prospexit.

U psalmu 84, 12 nalazimo ovu misao:

*Veritas de terra orta est,
et justitia do coelo prospexit.* –

Istina se porodila iz zemlje,
i pravednost je pogledala s neba.

C a p u t X I X

Marginalna bilješka:

*Dirupisti, Domine, vincula mea,
tibi sacrificabo hostiam laudis,*

uzeta je iz psalma 115, 16–17.

U hrvatskom prijevodu:

Raskinuo si, Gospodine, moje okove,
zato ću ti žrtvovati žrtvu hvale.

Bilješka:

Piscator hominum – Ribar ljudi, posebna je bilješka kojom Zoranić tumači svoj tekst: »kako nigda najveći ribar, a sad ljucki pastir«. Ovaj naziv »Ribar ljudi« nosi sv. Petar apostol, prvi papa, od onoga dana kad mu je Krist rekao da će mjesto riba loviti ljude (Luka 5).

Druga bilješka koja se isto odnosi na sv. Petra:

Nunc vere scio quia Dominus misit angelum suum et liberavit me. Actus. – Sad zaista znam da je Gospodin poslao anđela svoga i da me je izbavio (iz Herodove ruke). Djela.

Ovaj citat nalazimo u Svetom pismu Novog zavjeta, Djela apostolska 12, 11. Govori o tome kako je anđeo pustio sv. Petra iz tamnice u koju ga je bio zatvorio židovski kralj Herod.

Bilješka:

Erunt novissima peiora prioribus. – Bit će posljednje prilike gore od prvih;

odnosi se na misao iz evanđelja apostola Mateja 12, 45 i iz evanđelja apostola Luke 11, 26.

Te su riječi uzete iz prispodobe u kojoj je Krist govorio o zlom duhu koji je izišao iz čovjeka i kasnije se povratio u nj, ali je tada uzeo sa sobom još sedam duhova gorih od sebe. I, jasno, tada je tom čovjeku bilo gore nego prije.

C a p u t XXII

Citat:

Asperges me, Domine, ysopo –

preuzet je iz poznatog pokorničkog psalma *Miserere mei, Deus, . . .* Ovaj je psalam po redu pedeseti pa se navedeni, nepotpuni stih, citira: Ps. 50, 8.

Gornjim riječima: *Asperges me, Domine, . . .* počinje crkveni obred škropljenja blagoslovljenom vodom prije župske mise u nedjelje.

U Vulgatinu izdanju nalazi se u ovakvom obliku započeti dvostih:

*Asperges me hyssoppo et mundabor,
lavabis me et super nivem dealabor. –*

Poškropi me (Gospodine) i očistit ću se,
operi me i postat ću bjelji od snijega.

Marginalna bilješka:

Mercennarius vidit lupum et fugit. Evangelium. – u Švelčevu izdanju samo je prevedena, ali netočno. Nije naveo ni odakle je uzeta.

Treba prevoditi prema kontekstu. Prijevod:

Plaćenik je ugledao vuka i pobjegao,

ne odgovara tekstu odakle je uzeta parafraza. Prevedeno je u prošlom vremenu, a treba prevesti u sadašnjem trajnom vremenu.

Ova misao potječe iz evanđelja apostola Ivana 10, 12 gdje Krist govori o pravom pastiru i o najamniku. Nije govor o jednom pastiru, o konkretnom slučaju, nego uopće o pastirima najamnicima kroz sva vremena. Zato je jedino ispravan prijevod:

Najamnik vidi vuka i bježi:

Bilješka:

Hypocritae viperarum genus. Evangelio teste. – nije kod Švelca dobro izražena u hrvatskom jeziku ovakvim prijevozom:

Hipokriti su zmijskog roda. Svjedočanstvom evanđelja.

Treba prevesti:

Licemjери su zmijskog roda, kako svjedoči evanđelje.

Trebalo je navesti na koje evanđelje aludira Zoranić. Ovom bilješkom on aludira na više mjesta u Novom zavjetu, kao na evanđelje Mat. 3, 7 gdje se Ivan Krstitelj grozi farizejima i saducejima, poznatim licemjerima, riječima:

Zmijska legla!

Istu sliku nalazimo i kod evanđelista Luke 3, 7 gdje se Ivan Krstitelj prijeti grešnicima govoreći:

Zmijska legla!

Kod evanđelista Mateja u 23. pogl. Krist, u svom poznatom govoru protiv farizeja i književnika, poslije sedmerostrukog »jao«, kaže:

Jao vama, književnici i farizeji, licemjери jedni! . . . Guje i zmijska legla.

Prema tome, moralo bi se staviti kao objašnjenje ovoj parafrazi iz Novog zavjeta ovako: Novi zavjet, Matej 3, 7; 23, 33; Luka 3, 7.

Od svih citata i parafraza koji su preuzeti iz Biblije mislim da je u posljednjem izdanju najlošije preveden ovaj citat:

Euge, serve bone, quia fuisti in pauca fidelis, intra in gaudium domini tui.

Švelec donosi ovakav prijevod:

Euge, dobri robe, jer si u malom bio pošten, postani radost svoga gospodina.

Navedeni citat je preuzet iz evanđelja apostola Mateja 25, 14–30, iz prispodobe o deset talenata koju je Krist ispričovijedao svojim učenicima-apostolima.

Gospodar polazi u tuđinu i povjerava talente svojim slugama s namjerom da oni zarađuju tim novcem. Gospodar se vraća iz tuđine; prilazi mu prvi sluga i kaže mu da je zaradio na njegovim talentima. Gospodar je zadovoljan što mu je sluga povećao imanje te kaže svom sluzi:

– Dobro, dobri i vjerni slugo, jer si bio vjeran u malom, postaviti će te nad velikim! Uđi u veselje svoga gospodara.

Kako vidimo, ne radi se u onoj riječi »Euge« ni o kakvom vlastitom imenu. To je obični uzvik koji u klasičnim djelima dolazi u obliku »eu«, ali se uzimlje i u obliku »euge«, a znači: dobro! pravo! tako je!

I u grčkom je jeziku isti oblik tog uzvika: εὖ (eu). Isto tako, ne radi se u ovoj rečenici ni o kakvim robovima. Krist se u evanđeljima nije htio služiti riječju »rob«, nego »sluga«. Premda u latinskom, a i u grčkom, jedna riječ (servus; ὁ δούλος) služi za oznaku roba i sluge, ne možemo u ovom slučaju prevesti r o b, jer iz ideologije Kristovih govora vidi se da on nije priznavao ropstvo u onom smislu u kojem se upotrebljavala ta riječ kod Grka i Rimljana.

Netočno je preveden i dio rečenice: . . . *intra in gaudium domini tui*. U posljednjem izdanju ovaj dio bilješke preveden je: postani radost svoga gospodina. Nije pogođen smisao. Onaj je »intra« imperativ latinskog glagola *intrare*, a znači: *ući, unići*.

Zbog pogrešaka u prijevodu citata, i to u riječima koje su bitne za razumijevanje ove rečenice, smatram da će biti dobro ako donesem originalni grčki tekst:

Εὖ δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλὰν σε καταστήσα. εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

(Eu, dūle agat^he kai pisté, epí olíga es pistós, epí pollón se katastésó· eíselth^e eis tén harán tu kiríu su).¹²

Donosim cjeloviti tekst iz Vulgate iz koje je Zoranić preuzeo nepotpuni citat:

*Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui.*¹³

Jeruzalemska Biblija prevodi:

C'est bien, serviteur bon et fidèle, lui dit son maître, en peu de choses tu as été fidèle, sur beaucoup je t'établirai; entre dans la joie de ton seigneur.¹⁴

¹² Novum testamentum graece et latine, utrumque textum cum apparatu critico imprimendum curavit Dr. Eberhard Nestle, novis curis elaboravit Dr. Erwin Nestle, editio undecima, Stuttgart 1932.

¹³ Biblia sacra, juxta Vulgatae exemplaria et correctoria romana denuo edidit . . . Aloisius Claudius Fillion presbyter S. Sulpitii in Facultate theologica parisiensi Scripturae sacrae profesor, editio decima, Paris 1930.

¹⁴ Op. c. pod brojem 3

Najnoviji prijevod Biblije na njemačkom ovako prevodi ovu rečenicu:

Recht so, du guter und getreuer Knecht! Über weniges warst du getreu, über vieles will ich dich setzen: geh ein in die Freude deines Herrn!¹⁵

Rupčić prevodi:

Dobro, dobri i vjerni slugo! Bio si vjeran u malome, zato ću te nad velikim postaviti: uđi u veselje svoga gospodara.¹⁶

A u Šarićevu prijevodu Biblije imamo ovakav prijevod:

Pravo, slugo dobri i vjerni. Na malim si bio vjeran, zato ću te postaviti nad mnogim. Uđi u radost svoga gospodara!¹⁷

Caput XXIV

Uz Zoranićevu marginalnu bilješku:

Tria sunt quorum (!) penitus ignoro: viam aquilae in coelo, viam colubris super petram, viam viri in adolescentia sua, –
stoji odmah do nje druga bilješka:

Eccl. = Ecclesiasticus,

koja se odnosi na druge riječi koje je autor napisao u svom tekstu.

Ali, Švelec je shvatio, a čini mi se isto tako i Štefanić, da bilješka »*Ecclesiasticus*« objašnjava tko je napisao prije navedenu rečenicu, jer obadvojica drugu bilješku uklapaju u prvu, stavljajući je pod istim brojem za objašnjenje, skupa je prevodeći.

Prva bilješka:

Tria sunt quorum penitus ignoro: viam aquilae in coelo, viam colubris super petram, viam viri in adolescentia sua. – Tri su mi stvari potpuno nerazumljive: put orla posred neba, put zmije preko stijene, put čovjeka u njegovoj mladosti, –

pripada biblijskoj knjizi *Liber proverborum* 30, 18–19. Zoranićev tekst zapravo je parafraza ovog Vulgatina teksta:

*Tria sunt difficilia mihi,
et quartum penitus ignoro:
Viam aquilae in coelo,
viam colubri super terram,
viam navis in medio mari,
et viam viri in adolescentia. –*

¹⁵ Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments, Vollständige Ausgabe nach den Grudtexten übersetzt und herausgegeben von Prof. Dr. Vinzenz Hamp, Prof. Dr. Meinrad Stenzel, Prof. Dr. Josef Kürzinger; Printed in Germany 1965.

¹⁶ Op. c. pod brojem 8

¹⁷ Op. c. pod brojem 2

Tri su stvari za me teške,
a četvrtu stvar nikako ne znam:
Put orla po nebu,
put zmije preko stijene,
put lađe posred mora,
i put čovjeka u mladosti.

Osim toga što jednu i drugu bilješku stavlja pogrešno, još i oznaku vrela »*Ecclesiasticus*« Švelec donosi u čudnu prijevodu: Crkveni pisac.

Pojam »crkveni pisac« ima vrlo široko značenje. U širem smislu riječi pojam »crkveni pisac« obuhvaća ljude koji su se istakli u izlaganju vjerske nauke pišući o stvarima koje se tiču vjere i morala. U užem smislu riječi crkvenim piscima zove se nekoliko starijih autora iz prvih vremena kršćanstva koji su se istakli velikom naobrazbom u crkvenoj nauci, ali su upali u herezu ili su bili osumnjičeni za herezu ili nisu bili sveta života kao *Patres Ecclesiae*. Takvim crkvenim piscima priznajemo Tacijana, Tertulijana, Klementa Aleksandrijskoga, Origena i dr.

Prevoditi riječ »*Ecclesiasticus*« sa: crkveni pisac pogrešno je i zbog toga što za taj pojam u latinskom postoji izraz *scriptor ecclesiasticus*.

»*Ecclesiasticus*« je jedna knjiga u Sv. pismu Staroga zavjeta u kojoj se nalaze mudre izreke. Napisao ju je Isus, sin Sirahov, kako se nalazi u samom predgovoru te knjige.

Naziv »*Ecclesiasticus*« potječe iz prvih stoljeća kršćanstva. Inače, stariji je naslov knjige »Mudrost Isusa, sina Sirahova«.

Kod nas Hrvata u biblijskoj literaturi uobičajen je za riječ *Ecclesiasticus* prijevod »Crkvenica«.

Na marginalnu bilješku:

Tesaurus quo fur non appropriat neque tinea corrumpit, –

Štefanić se ne osvrće, a Švelec donosi njezin prijevod (i to krivi) ne iznoseći iz kojeg je evanđelja uzeta.

Ova je bilješka preuzeta iz poznate Kristove poruke koju nalazimo kod evanđelista Luke 12, 33:

Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in coelis, quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit. – Napravite sebi torbe koje ne stare, nepropadljivo blago na nebesima, gdje se lupež ne primiče niti moljac izgriza!

Gotovo isti tekst nalazimo kod evanđelista Mateja 6, 20:

Thesaurizate autem vobis thesauros in coelo, ubi neque serugo neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur. – Sakupljajte sebi blago na nebu gdje ga ni moljac ni rđa ne izgrizaju i gdje lopovi ne prokopavaju zidove i ne kradu.

Parafrazu Matejeva teksta 12, 33, koju bilježi Zoranić, Švelec krivo shvaća i donosi ovakav prijevod:

Blago, koje ne prisvaja kradljivac, ne upropaštava ni moljac.

Prijevod izražava sasvim drukčiji smisao negoli se nalazi u originalnom tekstu. Takav prijevod je pomalo i nelogičan, jer ima ovakav smisao:

Svako ono blago koje kradljivac ne ukrade, ne može ga ni moljac uništiti.

Parafrazu ovog citata iz Evandjelja morali bismo ovako prevesti:

(Stecite sebi ono) blago kojemu se lupež ne približava niti ga moljac izgriza.

Kad se tako prevede, onda imamo pravi smisao koji odgovara kontekstu.

Navest ću još neke prijevode, premda su oni priređeni na temelju originalnog teksta, a Zoranić se služio Vulgatom.

Rupčić prevodi tekst iz kojeg je uzeta parafraza:

Nabavite sebi torbe što ne stare: neprolazno blago na nebesima gdje se kradljivac ne primiće niti moljac grize!¹⁹

Jeruzalemska Biblija:

Faites-vous des bourses qui ne s'usent pas, un trésor qui ne vous fera pas défaut dans les cieux, où ni voleur n'approche ni mite ne détruit.²⁰

Biblija u talijanskom prijevodu:

Fatevi delle borse che non invecchiano, un tesoro che non venga meno nei cieli, dove i ladri non arrivano e la tignola non consuma.²¹

Nijemci prevode:

Macht euch Beutel, die nicht veralten, einen Schatz im Himmel, der nicht abnimmt, wo kein Dieb herankommt und den keine Motte zerstört.²² Itd.

Na kraju ću se osvrnuti na prijevod Zoranićeve bilješke:

Gratia gratis data, –

koja nije preuzeta direktno iz Biblije, ali se na njoj temelji. To je pojam koji spada u Katoličku dogmatiku, u traktat *De gratia* (O milosti).

Švelec je donio zbilja loš prijevod tog pojma. On prevodi:

Milost uzalud pružena ugodnicima.

¹⁸ Ad. Tanquerey, *Synopsis theologiae dogmaticae*, tomus I, nrus 1121, Desclée et socii, Parisiis – Tornaci (Belg.) – Romae, 1955.

¹⁹ Op. c. pod brojem 8

²⁰ Op. c. pod brojem 3

²¹ Op. c. pod brojem 7

²² Op. c. pod brojem 15

U Katoličkoj dogmatici imamo definiciju milosti:

Gratia et donum supernaturale creaturae intellectuali a Deo concessum in ordine ad vitam aeternam. – Milost je vrhunaravni dar koji Bog daje razumnom stvorenju da postigne život vječni.²³

Gratia gratis data jedna je vrsta te milosti koju smo definirali, a označuje milost (dar) koju netko dobiva od Boga prvenstveno za korist drugih ljudi.²⁴

Pojam *gratiae gratis datae* iznosi apostol Pavao u 1. poslanici Korinćanima 8–11:

»Jednomu se daje govor mudrosti posredovanjem Duha, a drugomu govor znanja po istom Duhu; jednomu (silna) vjera po istome Duhu, a drugomu dar ozdravljanja po tom jedinomu Duhu; jednomu moć čude-
sa, a drugomu dar proricanja; jednomu sposobnost razlikovanja duhova,
a drugomu različiti jezici, trećemu dar tumačenja jezika. A sve ovo čini
jedan te isti Duh koji to razdjeljuje na posebni način svakom pojedincu
kako hoće.«

Kad bismo ipak htjeli prevesti gornji pojam, onda bi ga trebalo pre-
voditi ne toliko po tome što znači pojedina riječ koliko u duhu gornje
definicije *gratiae*:

Tako bi prijevod mogao izgledati ovako:

Milost nezasluzeno dobivena; ili:
Dar velikodušno poklonjen; ili:
Milost dobivena, a nezasluzena.

* * *

Ovom radnjom pokušao sam ispraviti pogreške koje su nastale u pre-
vođenju latinskih biblijskih citata i parafraza, pronaći mjesta odakle su
preuzete biblijske misli, a djelomično ispraviti i kriva tumačenja koja
su se potkrala u navedenom Zoranićevu djelu.

Smatram da se u ponovnom izdanju Zoranićevih *Planina* navedene
pogreške ne bi smjele ponoviti.

L I T E R A T U R A

1. Petar Zoranić, *Planine ke zdarže u sebi pisni pete po pastirih, pripovisti, i pritvori junakov i deklie i mnoge ostale stvari složene po Petru Zoraniću Ninjaninu* (izdanje snimljeno s jedinoga poznatog primjerka prvog izdanja Zoranićevih *Planina* (Mletci 1569) sačuvanog u knjižnici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1952)
2. Petar Zoranić, *Planine*; priredio Vjekoslav Štefanić, Zagreb 1942.
3. Petar Zoranić, *Planine*; priredio Franjo Švelec, Matica hrvatska, Zagreb 1964.

²³ Op. c. pod brojem 18, tomus tertius, De gratia etc.

²⁴ Op. c. pod brojem 23.

4. *Biblia sacra, juxta Vulgatae exemplaria et correctoria romana denuo edidit...* Aloisius Claudius Fillion presbyter S. Sulpitii in Facultate theologica parisiensi Scripturae sacrae professor, editio decima, Paris 1930.
5. *Biblia hebraica*, edidit Rud. Kittel, editio duodecima emendata; Stuttgart 1961.
6. *Novum Testamentum graece et latine, utrumque textum cum apparatu critico imprimendum curavit Dr. Eberhard Nestle, novis curis elaboravit Dr. Erwin Nestle*; editio undecima, Stuttgart 1932.
7. *La sainte bible traduite en français sous la direction de L'école biblique de Jérusalem*, Paris 1961.
8. *La sacra bibbia, tradotta dai testi originali e commentata a cura di Enrico Galbiati, Angelo Penna e Piero Rossano*, Torino 1964.
9. *Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments, Vollständige Ausgabe nach den Grundtexten übersetzt und herausgegeben von Prof. Dr. Vinzenz Hamp, Prof. Dr. Meinrad Stenzel, Prof. Dr. Josef Kürzinger*; Printed in Germany 1965.
10. *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*; Stari zavjet preveo Đ. Daničić, Novi zavjet preveo Vuk St. Karadžić; Njujork i London, Izdanje Britanskoga i inostranoga biblijskog društva (1950?)
11. *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, preveo dr Ivan Ev. Šarić, nadbiskup vrhbosanski; drugo popravljeno izdanje, 1959.
12. *Sveto pismo, Novi zavjet, s izvornoga grčkog teksta preveo i bilješkama popratio dr fra Ljudevit Rupčić, hercegovački franjevac*, Sarajevo 1961.
13. *Ad. Tanqueray, Synopsis theologiae dogmaticae. tomus tertius, De gratia etc; Desclée et Socii, Parisiis - Tornaci (Belg.) - Romae* 1955.
14. *De Sanctis, Povijest talijanske književnosti*, Zagreb 1955.
15. *Luigi Pareti, Paolo Brezzi i Luciano Petech, Historija čovječanstva, kulturni i naučni razvoj; svezak drugi/knjiga treća*, Zagreb 1967.